

ERHAN BENER'İN "OYUNCU" ROMANINDA ZAMAN

Yrd.Doç.Dr. Sevim AKTEN *

Oyuncu kurgusal bakımdan olduğu kadar anlatım yöntemleri açısından da önemli bir roman. Yazar içerik açısından zamanı sanatsal düzlemde bir roman kişisi kadar hatta daha önemli bir etken olarak benimseyip geçmiş, şimdiyi ve geleceği birarada aynı olay örgüsünü biçimlendiren bir yerlem olarak ele almaktadır.

Romanın başkışisi avukat, gazeteci ve yazar Kerim Turgut birbirini izleyen, içiçe geçmiş iki öykünün kahramanıdır.¹ 1925 yılında doğan Kerim Turgut 24 Mart 1980 tarihinde 55 yaşında iken uğradığı bir silahlı saldırı sonunda yaşamını yitirir. Bu roman kahramanı ömrü boyunca oyun oynadığı görüşünden öykünerek **Oyuncu** adlı bir roman yazar ve yine Kerim Turgut adını kullanır. Erhan Bener'in romanında Kerim Turgut yirmibeş yıl Nihalle evli kalır, bunun son üç yılında Günseli adlı bir meslektaşıyla yaşamını paylaşır. Saldırıya uğradıklarında da birlikte dirler ve bu saldırı sonunda Günseli ağır yaralanır, Kerim Turgut ölür. Ancak ölüm haberi romanın son sayfasında açıklanır. Bu kurgunun içinde Kerim Turgut'un romanı da sürüp gider.

"Kerim Turgut'un romanı, yaşamak için insanlarla uyuşmağa çalışan, ama bunun yanında sürekli olarak dürüstlüğünü korumak, sürdürmek için uğraş veren bir sanatçının daha doğrusu bir karakterin, özgün bir kişiliğin dramı."²

Kerim Turgut'un kurtmaca yaşamı yirmiüç yıldan beri birlikte

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Akten, Sevim, "Marguerite Duras'ın İlk Dönem yapıtlarında zamansal görünüm ve anlatım yapısı". Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1990, sayı. 109 Roman içinde roman görüşüne ilişkin kuramsal bilgiler için 6. Bölüme başvurulabilir.

² Bener, Erhan, **Oyuncu**. Hür Yayın. İst. 1981 s. 429.

olduğu Günseli'nin yanında yetmişüç yaşında iken geçirdiği kalp kriziyle son bulur. Her iki sonda da sanki Kerim Turgut'un ölümüne Günseli'nin tanık olması kaçınılmaz bir durumdur. Kerim Turgut'un öyküsünde yaşanmamış yirmi yılın en canlı görünümelerini roman kişileriyle birlikte yaşamak olanaklıdır. Aydınlatılmamış ve anlatılmamış hiçbir şey kalmaz bu öyküde. Öylesine canlı ve öylesine gerçek bir kurgudur ki bu, romanın son sayfasında tüm bunların bir kurmaca olduğunu gören okur geri dönüp yanlış okuyup okumadığını anlamak için yeniden okumak gereğini duyar.

Erhan Bener gerçeğe bu denli yakın bir roman kişinin romanını yazarken ve ona bir roman yazdırırken bir "sanatçının romanı"³ kaleme almayı amaçlar. Romancının aryetişimini, oluşumunu ve sorunlarını tarihsel ve toplumsal geri plana koşut bir gözle sergilerken, etten kemikten canlı bir roman kahramanı yaratır. Romancı Kerim Turgut kişisel sorunlarını yansıtırken, odağında kendisinin olduğu toplumsal sorunları da gerçekçi bir gözle ve çok yönlü bakış açılarından ele alır. Yaratma olgusundan üretme sürecine geçerken anlatım yöntemlerinin önemi ortaya çıkar. Gerçek ve kurmaca dünyayı birbirine bağlayan geçişler zamansal sapımlarla sağlanır. Uygulama bakımından bilinç akımını gerekli kılan bir durumdur bu. Yazarın sıkça başvurduğu bu yöntemde olaylar farklı kişilerin bilincinden yansıtılırlar. Kişinin bilincinden geçen düşünceler zihnin doğal oluşumunu izlerken bir bakarsınız küçük bir çağrışımla yaşanmış ya da yaşanmamış bir başka olaya atlanır; bir imgeden pek çok olay anımsanır, pek çok düşünce oluşur. Kişinin bilinci durmadan devinen düşüncelerle biçimlenip olayların yeniden yapılanmasını sağlar. Böylelikle akıp giden yeni düşünceler belirir. Bir olaydan başkasına geçişler anlatıcının araya girmesine izin vermeden kişinin bilincindeki gelgitlerle kurur. Bu durumu bir roman kişinin bilincinde somutlaştırmak başlıbaşına bir uğraşken bunu aynı yöne farklı açılardan bakarı kişilerin bilincinden yansıtmak çok daha zor bir iştir. Erhan Bener'in **Oyuncu** romanında Kerim Turgut'un öyküsünü anlatırken bu kişinin kendi yaşam öyküsünü aynı kurgunun içine yerleştirmesi iddialı bir girişimdir. Romancı odak kişinin ve çevresindekilerin tüm karmaşıklıklarını olanca açıklıkla gözler önüne sermeyi başarır. Kişileri ve olayları çok yönden aydınlatma ve zamanı içiçe geçirerek sanatsal düzlemde bir araç olarak kullanma gibi yeni uygulamalar en yetkin ve en başarılı biçimiyle **Oyuncu**'da sergilenir.

³ Aytaç, Gürsel, "Erhan Bener'in iki romanı üzerine", Çağdaş Eleştiri, İst. Temmuz 1984, s.24.

1- İlk Anlatı

Roman, avukat, gazeteci, yazar Kerim Turgut ile Nihal'in yirmibeşinci evlilik yıldönümlerini kutladıkları gecenin sabahında saat yedide başlar. Kerim Turgut ellibeş yaşında inatçı, kesin kararlı, güçlü ve başarılı biri. Nihal kendini tam anlamıyla eşine ve çocuklarına adanmış özverili bir kadın, kırksekiz yaşında. Çocukları Cüneyt yirmüç, Erdinç onyed, Meltem onbeş yaşlarında.

Kerim Turgut ve ailesi Heybeliada'da Avukat Sedat'ın yazlığında tatıldeler. Zaman kesin verilerle belirlenmiş: Yaz sonu. Öykünün zaman eksenini oluşturacak olan ilk anlatı aşağı yukarı bir saatlik bir sürenin öykülenmesidir. Zamansal sapımlar ilk anlatıdan hareketle belirlenmiş. İlk anlatıdan en uzakta bulunan anı, Nihal'e, kocasının yirmibeş yıl önce Sarayburnu parkında kulağına eğilerek evlenme teklif etmesi. Bu olay Nihal'in bakış açısından ve Nihal'in bilincinden aktarılmış. Geri sapımlardan şimdiki zamana geçiş genellikle kişilerin soru sorarak araya girmeleriyle sağlanmıştır.

Nihal'in bilincinde oluşan ilk önce sapım, kocasının ertesi gün başka bir sofrada, başka bir kadınla bambaşka bir Kerim Turgut düşlemesiyle sağlanır. Bu zamansal sıçrama radyoda bir klasik müzik parçasının anonsuyla oluşur. Kerim Turgut öteki kadının, Günseli'nin bu parçayı çok sevdiğini ve o akşam küçük bir balıkçı lokantasında onunla başbaşa olacağını düşünerek dalıyor, "gözleri uzaklara kayıyor" (s.29) ve kocasını dikkatle izleyen Nihal bu değişmeyi görüp onun ertesi gün başka bir kadınla olacağını düşünmeye başlar. Buna ne kadar katlanabileceğini ve durumu çocuklara yansıtmamayı nasıl başarabileceğini düşünürken "bardağı uzatır mısın anneciğim" (s.30) diye seslenen Meltem'in uyarısıyla kendine gelir. 2.Bölüm ilk anlatıya Meltem'in bilincinde oluşan günü gününe tam yirmi yıllık bir geriye dönüşü içerir, bir saatlik öykü zamanına göndermede bulunur. 2. Bölümde Meltem Paris'te Bulvar Murat'da Amerikan Büyükelçiliğinde açtığı resim sergisi üstüne müsteşarın karısı ile konuşur. "Bu köşede gerçekten zaman durmuş" gibidir.(s.31) Meltem zamanı durdurmakla kalmaz, yirmi yıl geriye alır. Zaman eksenini ilk anlatıya bağlayan "Bardağı bana uzatır mısın anneciğim" cümlesi 34. sayfada yinelenir. İlki Nihal'in bakış açısından: Nihal kızının sorusu üzerine ona dalgın dalgın bakar, yirmi yıl sonrasının Meltemini düşler, kucağına bir çocuk bile yerleştirmeyi ihmal etmeden. Sonra kocasının kendisine dönmesi için gerekirse bir ömür boyu dayanacağına söz verir kendi kendine. Meltem 35 yaşındayken aynı cümle bu kez Meltem'in bilincinde yeniden çağırır ve ana kızın ortak kaygıları

aynı düşüncede dile gelir : Terkedilme duygusu ve babasının o kadın tarafından ellerinden alınma korkusu. Böylelikle bir olayın ve olgunun iki roman kişisi üzerindeki etkisi ayrıntılarıyla değerlendirilmiş olur. Meltem'in düşünceleri yirmi yıl sonrayı, annesiyle babasının 45. evlilik yıldönümlerini kutlamak için İstanbul'a telefon ettiğini anımsamasıyla yön değiştirir. Evine dönerken düşüncelerini babasının kendisine yazdığı mektup ve gönderdiği yaşam öyküsel roman yönlendirir. Babasını ve geçmişi yargılaması artık genç kızlığında düşündüğü gibi acımasız değil, iki çocuklu bir annenin olgun ve hoşgörülü yargılamasıdır. İşi Günseli'ye karşı kızgınlık duymadığını babasına söyleyecek kadar ileriye götürür. Kendisinden çekinmesi için bir neden olmadığını ve Günseli ile olan birlikteliğini hoşgörüle karşıladığını söylemek ister babasına. Ama kocası acele bir davete katılmaları gerektiğini hatırlatınca Meltem ertesi güne erteler telefon etmeyi.

Zamansal geçişleri sağlamak için telefon roman örgüsünde sıklıkla başvurulan bir gereçtir. 5.Bölümde telefonun durmadan çalan sesiyle ilk anlatıya bağlantı kurulur.

"Telefonun sesiyle birden kendine geldi. (. . .)
Dönüp uzanıyor telefona. Kolunda bir kesiklik. Bu saatte kim arayabilir? Hastaneden arıyorlar kuşkusuz." (s.131)

25.evlilik yıldönümlerini kutladıklarının ertesi günü kocasının saldırıya uğradığını anımsar. Geriye dönüş bilinçakımı yöntemiyle yine Nihal'in bakış açısından gerçekleşir.

"Telefon durmadan çalıyor. Beyni uyuşmuş. Yirmi beş yıl önce, yine böyle bir sabah, yine Ada'da şimdi, kendilerinin olan bu evde değil, Avukat Sedat'ların evinde, böyle yağmurlu bir günde uyanışı canlanıyor gözlerinin önünde. Bir gece önce, evliliklerinin yirmi beşinci yıldönümünü kutlamışlardı ve Kerim Turgut o gün, Ankara'ya, Yargıtay'daki bir duruşmaya gideceğini söyleyerek evden ayrılmıştı. Nihal, onun öteki kadınla buluşacağını biliyordu. Ama, o gece olacaklar aklının kenarından bile geçmemişti. Ertesi sabah, yine telefon böyle uzun uzun çalmıştı. Savcıydı arayan. Kerim Turgut'un akşam arabasının içinde silahlı bir saldırıya uğradığını ve ağır yaralandığını haber veriyordu.

Kerim Turgut'un yanındaki Günseli adındaki kadın da yaralanmıştı bu saldırı sırasında." (.132)

Saldırı olayı ve öncesi bu kez anlatıcının bakış açısından, öznel yorumlarını da katarak taraflı bir gözle irdelenir.

"Düşle uyanıklık arasında korkunç bir şeydi yaşadıkları. O ilk ateş öndeki camı parçalayınca, fren yapmak zorunda kalmıştı Kerim Turgut. Ateş açıldığı sırada tam yanlarında giden sarı arabanın birden önlerini kestiğini şöyle böyle anımsıyor Günseli. Sonra yüzünü seçemediği bir kişinin, camdan eğilerek elindeki silahı üzerine çevirışı, gözlerini kamaştıran parlak bir ışığın yanıp sönüşü, kulaklarından yıllar boyu çıkmayan, anlatılmaz yoğunlukta bir patlamanın uğultusu, Kerim Turgut'un bir an, direksiyonun üstüne yığılır gibi oluşu, sonra dikelererek, arabasını, önlerini kesen otomobile doğru hızla sürüşü."(s.63)

İlk anlatıya dönerken anlatıcı duygusal çözümlemelere girer, kişilerin duygusal karmaşalarını çözümler. 25. evlilik yıldönümünün Kerim Turgut ve Günseli'de uyandırdığı duygular irdelendikten sonra anlatıcı saldırı olayını tüm boyutlarıyla tansal bir bakışla anlatır.

"Kerim Turgut o zaman ölmüş olsaydı. . ." (s.66) varsayımı kurgusal zaman eksenine geçişi sağlar. Bu aynı zamanda düşsel olayların başlangıcı ve bunu izleyen "Nerede kaldı bu doktor?" (s.66) sorusu kurguyu "romancının romanı" düzlemine aktarır. "Bu bağlamda" Nerede kaldı bu doktor?" yaşanmış gerçekliği kurgusal düzleme aktaran bu geçiş oluşturur.

Kerim Turgut ile Nihal'in 25. evlilik yıldönümlerini ve bugünü izleyen üç günlük süre, önce Nihal'in, sonra Meltem'in ve Günseli'nin bakış açılarından aktarılır. Bu kişiler olayları bilinçakımı yöntemiyle başka başka uzamlarda yeniden yaşarlar. Bu önemli günün yaşantılarındaki yerini irdelemekle kendi kendileriyle hesaplaşma olanağı bulurlar. Örneğin Meltem babasının uzun mektubunu okuduktan sonra babasıyla ilişkilerini yeniden gözden geçirir, babasının yaşamını paylaşan kadına artık yirmi yıl önceki gözle bakmaz. Oysa genç kızlığının ilk yıllarını yaşarken bu durumu öğrendiğinde altüst olmuş, bir masal cadısına, bir büyücüye benzettiği bu kadının ölümünü içten dilemişti. Ertesi gün bu acı dileğinin babasına yöneldiğini,

babasının saldırı sonucu ağır yaralandığını öğrendiğinde çok pişman olup, artık hiç kimsenin ölümünü dilimemeye yemin etmişti. Yine bu kadının yıllarca yuvalarının dinginliğini bozmaması ona minnet ve saygı duymasına neden olmuştu. Değişen duygular ve düşünceler böylelikle zaman içerisinde biçimlenip, zaman boyutuyla değerlendirilir.

2- Roman İçinde Roman

Karşık bakış açılarının uygulandığı bu romanda bölümler bağdaşık olarak düzenlenmemiştir. Birinci bölümde anlatıcı-yazar yer yer Nihal'in bakış açısından olayları aktarırken ikinci bölümde ağırlık Meltem'dedir. Kerim Turgut ve anlatıcı anlatım konumunu değiştirmek amacıyla araya katılırlar. Geri sapımlar Meltem'in bilincinde geriye dönüşlerle ve Kerim Turgut'un kızına yazdığı mektupla oluşturulur. Mektubunda Kerim Turgut **Oyuncu**'yu yazmaktaki amacını açıklar ve yakın çevresindekileri yargılamakta kendi içsel hesaplaşmasını da mektubuna döker.

"Ödün vermeden yazmak. Öyle istiyordum. Bir romancının yaşam öyküsü içinde, Türk toplumunun, daha doğrusu Türk aydınının son elli yıllık savaşının bir çözümlemesini yapmak istiyordum. Yalnız toplum sorunları karşısındaki davranışlarıyla değil, kişisel ve duygusal davranışlarıyla da. Gerçekleri, kişisel kaygılara kapılmadan, kuramsal nitelikteki düşünceleri kanıtlama sevdasına düşmeden, yaşadığı ve yaşanmakta olanı tüm çıplaklığıyla, olduğu gibi yansıtacak, kişilerimi yalnız dış görünüşleriyle, yaptıklarıyla değil, dışa yansımayan, gizlenen, gizlendiği sanılan eyleme, devinime dönüşmeyen yanlarıyla birlikte anlatacaktım." (s.41)

Bir sonraki bölümde genellikle Günseli ağırlıktadır. Nihal'in Günseli'ye yazdığı mektupla Nihal'in bakış açısından, Kerim Turgut'un da kendi kendisiyle hesaplaşmasından aynı olayları farklı açılardan izleme olanağı sağlar. Böylelikle olaylar iççe geçmiş aynalardakine benzer çok yönlü yansımalarla aktarılır. Bunlardan yirmi beş yıldan beri sevdiği ve birlikte olduğu adamla Eskihisar'a ilk gelişlerini anımsayan Günseli, Kerim Turgut'un Eskihisar'dan son kez ayrılışını düşünür. Anılara dalmışken irkilir ve içinde bulunduğu anı geçmişin süzgecinden geçirerek değerlendirmeye çalışır. Yanıbaşında yaşamına yön veren erkeği ölümün eşiğinde seyrederken bu koşullarda bile kendini sorgulamaktadır. Hep aynı kaynaktan, geçmişinden

başlayarak yaşadığı anı ve geleceği düşler. Yaşanmış üç yılın ve yaşanmamış yirmi yılın hesabını yapar. İlk anlatıya bağlantı Günseli'nin bilincinde, anılarla yirmi iki yıl öncesine dek uzanır. Kerim Turgut Ada'dan Ankara'ya gideceğini söyleyerek ayrılır. Günseli ile Eskişehir'a gelirler, yemek yer, neşeli saatler geçirirler, dönüşte ikisi de mutludur. Kerim Turgut'un bir gün önce 25. evlilik yıldönümünü kutlamasına karşın. Sonra saldırıya uğrarlar. Bu konu olayın en yakın tanığı Günseli'nin anılarıyla en ince ayrıntılarına dek bir kez daha anlatılır. Bu aşamada Günseli yaşanmış ve yaşanmamış yılların anılarını düşlerken romancının zaman ekseninde kurgu ve gerçeği çakıştırdığı görülür.

"Kerim Turgut o zaman ölmüş olsaydı." (S.66) 1980 yılında 55 yaşında saldırıya uğrayıp ilk kez ölümle burun buruna gelen Kerim Turgut biri 70 öteki 73 yaşında iki kez ölümün eşliğine dek gider. Bu bağlamda ölüm izleği, ölüm korkusu ve öldürme eylemleri olarak iki düzlemde belirir. Kerim Turgut'da ve sevdiklerinde bu izlek ölümle her an karşı karşıya olma duygusu uyandırırken, başkaları için bir bitiş simgeleri. **Oyuncu** bitmeyen romandır. **Oyuncu**'nun bitmesi Kerim Turgut'un ölmesi demektir. "Keşke son satırı yazmasaydın Kerim Turgut." (s.436) derken Günseli kaçınılmaz sonun geldiğini bilir. Ölümün gerçekliği **Oyuncu**'nun gerçekliğiyle özdeşleşir.

Günseli ölümün varlığını ilk kez saldırı olayından sonra duyar. Yalnız kalma korkusu bildik bir korkudur Günseli için. 4.Bölümde Günseli artık gerçekten yalnızdır. Hastaneden Kerim Turgut'un sağlığıyla ilgili haber beklerken umutsuzdur. Ayırımında olmadan sevdiği erkeğin ölümünü benimser. Anılara dalar. **Oyuncu**'nun notlarını karıştırmaya başlar. Kerim Turgut'un çocukluk anılarını anlatıcı her şeyi gören ve bilen bakışıyla dizinsel süreye uygun olarak aktarır.

Romanın sonunda bir gazete haberinde bildirildiği gibi 1925 yılında doğan Kerim Turgut'un çocukluk anıları aşağı yukarı 1930 yıllarında Erzincan'da başlar. Bu yılların öyküsü kendi kuşağının da öyküsüdür. Ağabeyi Selim'in sünneti, oyunları ve annesiyle babasına ilişkin anıları yine anlatıcı tarafından aktarılır. Anlatı bu bölümde yer yer kesilip Kerim Turgut'un Günseli'ye anlattığı çocukluk anılarıyla yön değiştirir. Çok yönlü bakış açısının denendiği bu bölümde zaman zaman Günseli de araya karışıp okuduğu notları kendi gözünüle değerlendirir. Günseli Kerim Turgut'un yazdıklarını düşünürken hem kendi çocukluk anılarını anımsar, hem de Kerim Turgut'un çocuklarıyla ilişkilerini gözden geçirir. Değişen koşulları değişen zamana göre değerlendirir. 1930 larla 1960 ların Türkiye'sini

karşılaştırırken teknolojik değişmeleri kuşaklar arasında farklılığa neden olarak gösterir. Daha doğrusu bu duruma **Baba ile Oğul** adlı romanında anlatan Kerim Turgut'un görüşünü paylaşır Günseli.

Oyuncu'da toplumsal değişme sürecinde Türkiye, kişilerin yaşam düzeylerinin gelişip değişmesiyle koşut bir biçimde ele alınır. Tarihsel değişmeler kişilerin yaşam koşullarını belirler. Zaman içinde bir memur ailesinin çocuklarının yetişmesi, yaşam koşullarının giderek düzelmesi, kişilerin olduğu kadar toplumun da olumlu bir evrim geçirdiğini vurgular. Elektriksiz bir Erzincan evinde başlayan çocukluk anıları, Bursa yolculuğunun çarpıcı izlenimleri, Bursa'da, Gaziantep'te ve Balıkesir'de geçen ilk gençlik yılları ve Kerim Turgut'un anılarında kalıcı olan günlerden birkaçı: Cumhuriyet'in 10. Yıldönümünün çoşkuyla kutlanması, Yerli Malları Haftası, Türkçe konuşma Haftası.

Genellikle özöyküsel bir anlatımla Kerim Turgut'un yaşam öyküsü dönemin toplumsal olaylarıyla bağıntılı olarak irdelenir. Bireysel çözümlemeler ise geri plandaki toplumsal olayların ışığında aydınlatılır. Yıl 1938. Aile içindeki parasal sıkıntıların nedeni dünyayı sarsan siyasal çalkantılardır : Avrupa'da savaş hazırlıkları, Atatürk Hatay'ı Fransızlardan kurtarıyor, Japonya Çin'i, İtalya Habeşistan'ı "tüketmeye çalışıyor" ve Atatürk'ün ölümü.

Bu bölümde romanda pek az rastlanan öne sapım örnekleri de bulunur. Şiddet olaylarını tartışırken Günseli'ye sanki çok ileri bir tarihte yaşıyormuşcasına "Terör olaylarını düşün, yetmişli seksenli yıllarda yaşadığımız " (s.98) ve bu olaylardan sanki çok gerilerde kalmış gibi sözeder. Ama konuşmanın geçtiği zamana ait hiçbir ipucu vermez.

Dr. Rıdvan'ın Kerim Turgut'un rahatsızlandığını Nihal'e bildirmesiyle başlayan 5.Bölümde Nihal, kocası ve çocuklarıyla ilişkilerini, kocasının öteki kadınla ilişkisini bir kez daha gözden geçirir. Kırkbeş yıl öncesine dönerek evlenmelerini düşünür. Evlenme hazırlıkları ister istemez genç kızlık özlemlerini anımsatır. Kısa bir süre için şimdiye geçiş Nihal'in Kerim Turgut'suz bir yaşamı nasıl sürdüreceğini düşünmesiyle ve içinin sızlamasını duyumsamasıyla sağlanır. Bu arada telefonun çalışması Nihal'i evliliğinin ilk yıllarının anılarından alıp bir kez daha ilk anlatıya götürür. İçice geçmiş öykülerde geçişler kimi zaman bir ses, radyo, telefon ya da benzeri uyarımlarla sağlanır, kimi zaman da bir başka kişinin araya girmesiyle, konuşması ya da soru sormasıyla dolaysız olarak kendiliğinden roman içinde romana geçilir.

Bu anlatı yöntemi, anlatının açısı, konumu ve biçimini kökten değiştiren özgün bir yaklaşımdır. Biçimsel açıdan olduğu kadar içerik bakımından da ikili bir işlevi vardır. Roman içinde roman, yazarın özeleştirisi olarak ortaya çıkar. Yazarın kendisiyle özdeş bir anlatıcı üçüncü tekil şahıs kullanarak öyküyü aktarır. Romanın farklı açılardan anlatımını gerekli kılan bu yapı mektuplarda ya da karşılıklı konuşmalarda yerini birinci tekil şahsa bırakır. Bu uygulama sonucunda, çok yönlü bakış açılarının kullanımı kaçınılmaz olur. Çok katmanlı bir öykünün anlatımı kuşkusuz çok yönlü ve karmaşık bakış açılarını gerektirir.

Kerim Turgut'un çocukluk anılarını 6.Bölümde anlatıcı-yazar tarafından **Oyuncu**'nun notlarından öğreniriz. Küçükken tarlaya zorunlu iniş yapan bir uçak imgeleminde giderek biçim değiştirir, yetişkin yıllarındaki uçağa binme korkusuna dönüşür. Bu çocukluk anısı Almanların ve Amerikalıların savaş güçleri hakkında simgesel çağrışımlar uyandırır genç Kerim Turgut'un kafasında. Siyasal ve toplumsal olaylar değişen dünyanın imge evreninde yansımalarına Ayvalık Kıyı Koruma Birliği Komutanı Yarbay Turgut Bey'in görüşleri büyük ölçüde etkili olur. Ergenlik döneminin bunalımlarını da anlatıcı her şeyi bilen ve gören tutumuyla aktarır, içsel karmaşalarını yalın ama çözüm içermeyen bir tutumla irdelemeyi sürdürür. Bir sonraki bölümde anlatıcı-yazar ile romancı konumundaki Kerim Turgut'un yaşam savaşına, hem anlatıcının öznel varlığını duyumsatarak hem de kişisel bakış açısından çok yönlü bir aydınlatmayla tanık oluruz.

"Kız onun kendisine baktığını farkedince gülümsüyor. Tatlı tatlı. Dişlerini göstererek. Sonra kenara çekiliyor, bu kez saydam dört köşenin içinde Nihal görünüyor. Bembeyaz saçların çevrelediği kırış kırış ama hiç değişmeyen yuvarlak çocuksu yüzde, ilk kez savaşmaktan vazgeçmiş bir insanın çöküntüsünü okuyor Kerim Turgut. Bakışları yine ışıltılı ve sevecen. Bağışlayıcı." (s.160)

Anlatıcı-yazar Kerim Turgut'un gözünü açtığı anda gördüğü iki kişiyi öznel bir bakışla ve Kerim Turgut'un bilincine yansıdığı biçimde betimler. Ancak hemen sonraki cümlede sözü doğrudan Kerim Turgut alır ve Nihal'in yaşamındaki yerini kişisel bakış açısından aktarır.

"Demek bu kez Nihal de umutsuz, İnsan böyle mi ölür? Şimdi bu kadına yaşam boyu haksızlıklar etti-

ğimi düşünüp acı mı çekeceğim? Günseli ile karşılaşınca kadar onu kaç kez aldatmışım. Hiç birini sezmemiş gibi davrandı. Belki hepsini de biliyordu. Onları önemsemedi." (s.161)

Alıntılardan görüldüğü gibi, anlatıcının tutumu ve anlatının konumu birbirlerine bağlı olarak değişme gösterir. Anlatım yönteminin içiçe geçmesi başka bir bağlamda öykülerin de içiçe geçmesine engel değildir. Kerim Turgut'un çocukluk anılarını içeren bir önceki bölüm her iki anlatının, yani Erhan Bener'in **Oyuncu**'sunun baş kişisi olan yazar Kerim Turgut'un öyküsünün çakışma noktalarından biridir. Başka bir deyişle her iki öykünün ortak olması gereken kesitlerinden biridir. Bu kesit aynı zamanda benzer çağrışımları hazırlayan bir geçiş olarak da ele alınabilir. Kerim Turgut'un o anki içinde bulunduğu duruma en yakın olay hastanede babasının başında beklediği gündür. Bu çağrışımı bilinç akımıyla ve özöyküsel anlatımla aktarır yazar. Kurguyu fazla dağıtmadan aynı olayları bu kez Günseli'nin bilincinden aktarmak, anlatıyı her yönden yansıtmayı ve aydınlanmamış en küçük bir nokta bırakmamayı amaçlar.

Bir sonraki bölümde Kerim Turgut'un Balıkesir Lisesi'nde parasız yatılılık dönemi ve yaşamı boyunca sürecek olan arkadaşlıkları anlatılır. Sonra savaş yılları ve genç Kerim Turgut'un üstündeki etkileri, çocukluktan ergenliğe geçişte bocalamaları, Hukuk Fakültesinde öğrencilik yılları ve geri planda toplumsal siyasal olaylarla dolu gençlik serüvenleri. Özellikle gençlik arkadaşlıklarında kişilikler toplumsal koşullara koşut olarak değişir. Bu dönem yine **Oyuncu**'nun notlarından ve anlatıcının yorumlarından aktarılır.

Yeni anlatım yöntemlerinden montajın da yer aldığı 9.Bölümde gazete haberleri kesin tarihi belirlemekte, gerçek ve kurmaca arasında somut bağ kurmaktadır. (Montaj için s.229 ve s.437, alıntı için s.85 ve s.294 örnek gösterilebilir.). Yakın geçmişten, terör olaylarından söz ederken Kerim Turgut ile doğrudan ya da dolaylı ilişkisi olan kişiler de araya karışır. Dahası, Kerim Turgut yazarlık artyetişiminin öyküsünü ve etkenlerini de gözler önüne serme olanağı bulur. Bu görünüm-ler, odağında Kerim Turgut'un bulunduğu gerçek ile kurmaca dünya arasında geçişi sağlar. Romancı kendi romanını yazarken kendi dünyasını anlatır, bunu kimi zaman onaylayıcı kimi zaman da eleştirel bakışla yapar. Kimileyin de bu görevi olayların en yakın tanığı Günseli üstlenir. Birlikte çıkardıkları dergide çalışırken duygusal ve toplumsal ilişkilerini Günseli'nin gözüyle izlemek son derece doğaldır. Kerim Turgut'un Günseli

ile birlikteliğinin romanda başka bir anlamı da vardır. Birlikte uzun uzun tartışırlar, eleştirmenler, yeni çıkan yazılar, romanlar üstüne konuşurlar. Günseli de Kerim Turgut gibi hem avukat hem yazardır. Aynı uğraşı paylaşan kişiler olarak ortak görüşleri olduğu gibi aykırı olanları da vardır. Bu durum **Oyuncu**'yu ve öteki romanları açık açık eleştirme olanağı sağlar, bu kadar geniş olmasa da Günseli'nin öyküleri ve romanları da yer alır bu tartışmalarda. Konuşmaları zamansal sıçramalara temel hazırlar ve dahası, romancı Kerim Turgut'un yazarlık tutkusunu, özelemlerini, beklentilerini, sıkıntılarını kendini en iyi anlayan, en yakınına anlatarak içini dökme olanağı sağlar. Bu konuşmaları Kerim Turgut bir tür günah çıkarma ve bir bakıma "baca temizliği" olarak görür ve iç huzura ulaşabilmesi için Günseli'nin varlığına gereksinim duyar.

"Günseli, onun, döne dolaşa kendini suçlayışının bir iç rahatlığına ulaşma gereksiniminden çok, bir arayış olduğunu ayımsamıştı. Daha sonra romanlarındaki kahramanlarının olduğu kadar, çevresindeki insanların ve en çok da kendi iç yapısının ne ölçüde karmaşık olduğunu saptamağa çalışıyor, sürekli bir özeleştirici içinde, sözlerini, davranışlarını, düşüncelerini, düşlerini, özelemlerini ve tutkularını, kendine özgü bir iç gözlem yöntemiyle durmadan irdeliyordu." (s.268)

Erhan Bener için zamanı bir araç olarak kullanarak oluşturduğu kurguda geri ve ileri sapımlara uygun bir anlatı yöntemi bulmak zorunluydu. Odak kişi Kerim Turgut'un çevresinde gelişen olaylar zamansal katmanlar görünümündedir. Zamana sanatsal düzlemde devinim kazandıran bu görünüm içiçe geçmiş kesitlerle düş ile gerçek arasında gelgitleri kolaylaştırır. Örneğin 12.Bölümde "Emekli Albay Turgut Bey'in imparatorluğun son yıllarındaki özgürlük savaşimleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki, devleti yeniden kurma çabalarını içeren yüzlerce kez yinelemiş olduğu anılarını"(s.279) dinleyen Kerim Turgut kendi bunalımlı öğrencilik yıllarının anılarıyla içiçe geçen çok katmanlı bir kurgu oluşturur. Anlatıcı bu durumu dolaysız aktarmayı sonuna dek sürdürmez, anlatıya devinim kazandırmak amacıyla bu kez de **Oyuncu**'nun not defterine geçerek anlatıyı özöyküsel olarak sürdürür.

"Henüz yirmi bir yaşındaydı. İçinde bir çok ölümler bulunan bir roman yazmıştı, ama ölüm,

filozofça bir düşünce olmaktan öte somut bir kavram olarak görünüyordu gözüne. Gelecek kaygısı da henüz içinde filizlenmemiştir.

Bu bölümle ilgili olarak not defterine şu satırları yazmıştı : "Hiç mi korkmuyordum? Korkmuyordum." (s.284)

Birkaç sayfa sonra notları okuyan Günseli söz alır ve olayları eleştirel bir bakışla irdeler, bir ara Kerim Turgut ile bu konuda konuşmalarını anımsar ve Kerim Turgut'un görüşünü de bu yolla aktarır. Zamanın böylesine içiçe geçip görünümünün sanatsal açıdan sonsuza dek uzayıp derinleşmesiyle, olay örgüsü en ince ayrıntılarına dek farklı kişilerin bilincinden yansıtılmış olur.

Zamanlama olgusu üstüne kurulmuş bu romanda görüntü katmanlar halinde gelişirken hem geçmekte olan zamanı hem geçmiş zamanı izlemek olanağı bulunur. 13.Bölümün başında Kerim Turgut'un hastanedeki "zavallı ve bırakılmış bir cesedi" (s.312) andıran görüntüsü karşısında, oğlu Cüneyt düşünceleriyle şimdiki zamanı yaşarken birdenbire babasına eleştirel bir gözle bakmaya başlar. Geçmişteki ilişkilerini gözden geçirir, sık sık babasını yargılar, yanlışlarını bulmaya çalışır. Bunlardan birisi de babasının kardeşi Erdinç'le kendini **Baba ile Oğul** adlı romanda tek bir kişilikte birleştirmesini onaylamamasıdır. Bu bölümde Kerim Turgut'un kalp krizinden ölümüne kadar geçen üç gün içinde, Kerim Turgut'un ölümü karşısında kişilerin her birinin içsel hesaplaşmalarını izlemekteyiz. Bu çözümler ruhsal düzlemde kalmakta toplumsal ve siyasal geri plana ilişkin açık bir imleme yapılmamaktadır. Yüzyılın sonuna doğru yaşanan değişimlerden daha önceki gibi sözedilmemekte, "çalkantıların, bunalımların, kanlı olayların ve savaşımaların" (s.325) sürüp gittiğine yalnızca bir kez değinilmektedir.

Öz bakımından bu bölüm ve bundan sonrakiler öncekilerden daha yalın kalmakta, ama biçimsel açıdan hiçbir şey değişmemektedir: Yine bilinç akımı, yine karışık bakış açıları seçeneği ve yine anlatıcının öznel yorumlarıyla güçlendirilmiş tanrısal bakışı.

Son bölümlerde, Kerim Turgut'un yaşadığı son anı açık bilinçle değerlendirmesini izliyoruz :

"Onların hepsini sevdim. Oysa, onlar benim yüzümden, zaman zaman birbirlerine düşman oldular. Aralarına ben girmemiş olsaydım. Ya da oyunumu iyi oynayabilseydim."

"Suçlu benim. Bunu onlara anlatmak istiyorum. Vakit geçmeden. Hiçbir nedenin sevgiyi geriye itmesine izin vermemeli. Ah, yaşamak ne güzel. . . ."

"Genç doktor bir şey söylemek için gülümseyerek Kerim Turgut'un üstüne eğilmişti ki, gözleri yürek çarpışlarını gösteren aygıtın göstergesine ilişti. Işık çizgisi, dümdüz uzayıp gidiyordu". (s.423)

Aşağı yukarı aynı anda Günseli kendi açısından içinde bulunduğu koşulların değerlendirmesini yapar:

"Bizim sevgimiz boğuldu. Bu sevginin başladığı gün bile yarım kalacağını biliyorduk ikimiz de. Başlarda korkumuz daha farklıydı. Birbirimize ve yasal durumlarımıza dayanacak gücümüz olmayacağından korkuyorduk. Oysa bu korkumuz kısa sürede bitti. Ama bunca sevgiye karşın, o koşullar, o üç çocuk, o kendini kocasına ve çocuklarına adanmış olan kadın... Onların bir gün bizi yeneceğini biliyorduk.

Yoo . . . Onlar da yenemedi. Sonunda zaman geldi ve zaman yendi. Bir o kalmıştı zaten. Onun dışında hiçbir şey bizi yenemezdi." (S.425)

Zamanın kullanımına bu denli özen gösteren yazar son sözü bunca önem verdiği yerleme bırakır. Zamana yenik düşen Kerim Turgut ile Günselinin ve Nihal'in sevgisi de böylelikle son bulur. Günseli'nin yaşadığı karşı konulmaz ve kaçınılmaz tek yenilgi : Ölüm. . .

"Her bitiş bir ölüm, her ölüm bir bitiş" (s.427) değil miydi?

KAYNAKÇA

- 1- Aytaç Gürsel, "Erhan Bener'in iki romanı üzerine", Çağdaş Eleştiri, Temmuz 1984, İst. s.26-29
- 2- Aytaç Gürsel, **Edebiyat Yazıları**, "Baharla Gelen ve Erhan Bener'in roman sanatı", Gündoğan, Ankara 1990,
- 3- Bener Erhan, **Oyuncu**, Hür Yayın, 1981, İstanbul.
- 4- Karabey Zeynep, "Romanda tip olgusu ve Tipin işlevi üzerine yazarlarla söyleşiler", Yazko Edebiyat, İst. Aralık 1982 s.89-91
- 5- Yücel Tahsin, **Anlatı Yerlemleri**, Ada Yayınları, Bilim Dizisi. İst. 1979